

bizony a szakirodalomban is, és igényli azt az eligazítást, amit ettől a könyvtől kaphat.

BAUER TAMÁS

Olivier Blanchard: A posztkommunista átmenet közgazdaságtana

Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006. 166 old., 2720 Ft (Közgazdasági Kiskönyvtár)

A szocializmus összeomlását követő átalakulás ugrásszerűen megnövelte a szovjet birodalom utódállamaiban zajló társadalmi-gazdasági folyamatokat elemző, leíró szakértők, tudományos munkások számát. A térség folyamatait és eseményeit korábban is vizsgálták a kormányok háttérintézteiben vagy a kormány által finanszírozott kutatási programokban tevékenykedő hivatásos szovjetológusok és kremlinológusok, valamint a létező szocializmus iránt érdeklődő baloldali értelmiségiek. Ők többnyire nem jelezték a rendszer összeomlását (vö. Greskovits Béla: *The Path-Dependence of Transition. With comments by Claus Offe and Valerie Bunce*. In: Frank Bunker et al. [eds.]: *Postcommunist Transformation and Social Sciences: Cross-Disciplinary Approaches*. Rawman and Littlefield, New York – Oxford, 2002. 219–247. old.) Amikor az mégis bekövetkezett, felhalmozott tapasztalataikat, készségeiket mozgósítva igyekeztek magyarázni, értelmezni a gyors és gyökeres átalakulást. A növekvő érdeklődés láttán, valamint a gyors gazdasági-társadalmi átalakulás tanulmányozásától várt tudástöbblet, szellemi élvezet – és persze a kutatási alapok sikeres megcsapolása – reményében nemcsak ők, de egyre több, a közgazdaság-tudomány főáramába tartozó egyetemi professzor, kutató is elemzte a szocializmus utáni folyamatokat, készített ajánlásokat a térség új, szabadon választott kormányainak. S akkor még nem szóltunk azok-

ról, akik az átmenet első hónapjaiban, jórészt ugyancsak az egyetemi világból, kormányuk által kiküldött és finanszírozott elemző és segítő csoportokban (*task force*) néhány hetes vagy hónapos terepmunka után készítettek jelentéseket a térség vagy egyes országok állapotáról, esetleg adtak tanácsot az új kormányoknak (vö. Major Iván: *Külföldi tanácsadók az átalakulásban. 2000, 1996. május, 3–7. old.*).

A növekvő csapat hamarosan létrehozta, illetve az új helyzethez alakította intézményeit, tanszékeit, egyetemi kurzusait és folyóiratait: 1992-ben alapították az *Economics of Transition* c. folyóiratot, a korábbi *Soviet Studies* címe *Europe-Asia Studies* lett, a *Communist Economies* pedig *Post-Communist Economies*. A nyugati tudományos közösség tagjainak meghatározó helyzetét megőrző gyors és sikeres alkalmazkodás többek között annak volt köszönhető, hogy 1989 után a főáram néhány híressége is hozzájárult a posztkommunista átmenet elemzéséhez.

Könyvünk szerzője is ilyen kívülről érkezett sztár. Honlapja (http://econwww.mit.edu/faculty/?prof_id=blanchard&type=shortbio) tekintélyes karrieréről tudósít: a francia állampolgár Olivier Blanchard szakmai pályafutása az egyesült államokbeli Cambridge-ben zajlott. 1977-ben szerzett közgazdasági PhD-fokozatot az MIT-n, 1982-ig a Harvard Egyetem közgazdasági tanszékén tanított, majd ismét az MIT-n lett a közgazdaságtan „Class of 1941” professzora. 1998 és 2003 között a közgazdasági tanszék vezetője is volt.

Blanchard a makroökonómia tudós ismerője. Számos cikke, könyve jelent meg a monetáris politikáról, a spekulációs buborékokról, a munkaerőpiaci folyamatokról, a munkanélküliséget befolyásoló tényezőkről. Előbb Stanley Fischerrel írt sikeres makroökonómia-tankönyvet (*Lectures on Macroeconomics*. MIT Press, Cambridge, 1989.), ám a nemzetközi hírnevet számos jel szerint saját könyve (*Macroeconomics*. Prentice Hall, 1997.) hozta meg a számára, amely eddig angol nyelven négyszer jelent meg, valamint további tizenkét országban, többnyire az ottani hivatalos nyelven. Tudományos és közéleti

tevékenysége is figyelemre méltó. Az Econometric Society tanácsának, majd 2004-től jelölő bizottságának a tagja, egy időben az American Economic Association alelnöke, s több éve a francia miniszterelnök gazdasági tanácsának tagja.

Publikációs listája arról tudósít, hogy Blanchard 1989 előtt nem foglalkozott a szocialista országok gazdasági folyamataival. 1990-ben lépett be erre a tudományos piacra, amikor a lengyelországi rendszerváltás előzményeit, kezdeti folyamatait kutatta (vö. Olivier Blanchard – Richard Layard: *Economic Reform in Poland. Center for Research into Communist Economies*, July 1990. 63–83. old.) Az ENSZ tekintélyes kutatóintézet, a World Institute for Development Economics Research (WIDER) által működtetett Wider World Economy Group korábban is közreműködő tagjaként adta közre az átmenettel foglalkozó első írásait (*Reform in Eastern Europe*. In: *Wider World Economy Group 1990 report*; *Post Communist Reform*. In: *Wider World Economy Group 1992 report*. WIDER and MIT Press. 1991, illetve 1992). Majd viharos sebességgel vált a szocializmus utáni átmenet híres, befolyásos kutatójává. A legtekintélyesebb közgazdasági folyóiratok már a kilencvenes évek első felében közölték több, e tárgyban írt cikkét.

A *posztkommunista átmenet közgazdaságtana* című könyvét, amelyet először 1997-ben az Oxford University Press kiadásában vehetett kézbe az érdeklődő olvasó, addigi kutatásai összefoglalásának tekinthetjük. A magyarországi megjelenés helye is jó minőséget sejtet, hiszen a sorozatszerkesztő Kertesi Gábor nagy műgondtal és kitűnő ízléssel, a közgazdaságtudomány különböző területeinek a XX. század második felében jelentős visszhangot kiváltó, klasszikusnak számító reprezentatív műveiből állította össze a *Közgazdasági Kiskönyvtár* eddig megjelent köteteit, melyekről a *BUKSZ* rendszeresen bírálókat közölt.

A FELADAT

A makrogazdasági elemző matematikai szimbólumokkal jelölt gazdasági

jelenségek, folyamatok kapcsolatát modellezi. A modellben a kapcsolatok, együttmozgásokat függvények, egyenletek, egyenlőségek vagy egyenlőségek mutatják. Ez azzal a hatalmas előnnyel jár, hogy az elemző a matematika (függvényanalízis, valószínűség-számítás stb.) máshol sikeresen alkalmazott, bevált, szigorú szabályok szerint felállított, bizonyított és ellenőrzött tételeit, eszközeit alkalmazva értelmezi a gazdasági jelenségeket és folyamatokat. A szimbólumok, függvények, egyenletek forrásai lehetnek intuíciók, statisztikai elemzések, egyéb rendszerezett tapasztalatok, esetleg gondolat kísérletek vagy verbális elméletek.

Blanchard is egy széles körben megfigyelhető, statisztikailag regisztrálható és mérhető jelenséget elemez ebben a művében. Az első fejezet (*Alapvető tények*) öt közép-európai ország – Csehország, Szlovákia, Lengyelország, Magyarország és Bulgária – legfontosabb nemzetgazdasági mutatóit, az összkibocsátás (GDP), a termelékenység, a feldolgozóipari termelés, a termelékenység, a munkanélküliség és a beruházás idősorait veti össze. Nem naptári időt használ, hanem minden egyes országban az átmenet kezdetétől méri az időt.

Az öt országban hasonló folyamatok zajlottak: „az átmenet a kibocsátás *U* alakú változásával járt, azaz visszaesést követően indult meg a fellendülés. A termelékenység a kibocsátásnál erőteljesebben javult, ami a foglalkoztatás jelentős visszaeséséhez vezetett. Így – a munkapiaci részvétel jelentős csökkenése ellenére is – jelentősen megnőtt a munkanélküliség, ami csak mostanában [azaz 1996–1997-ben – L. M.] kezd mérséklődni. Csehország és Szlovákia kivételével a beruházási ráták relatíve alacsony szintűek.” (30. old.)

ALAPVETŐ MECHANIZMUSOK

A kilencvenes évek első felében számos politikai tervező, tanácsadó meglepve tapasztalta, hogy a privatizáció előtt álló állami vállalat (az igazgató, a munkavállaló), a háztartások, a *homo sovieticus* nem az általuk várt, számított módon viselkedik. A munkanélküliség, a gazdasági növe-

kedés, a termelékenység folyamatait áttekintő Blanchard is ezzel szembe-sült, de úgy vélte, ő megtalálta a magyarázathoz szükséges alapvető mechanizmusokat: „A reallokáció (és egyik megtestesülése, a dezorganizáció) arra ad magyarázatot, hogy kezdetben az átmenet miért járt magasabb munkanélküliséggel. A vállalatátalakítás jelensége pedig érthetővé teheti, hogy a kibocsátás fellendülése inkább a termelékenység emelkedésével kapcsolódott össze, és miért volt eddig igencsak korlátozott mértékű a foglalkoztatottság növekedése.” (69. oldal)

A *reallokáció* folyamatában az erőforrások (a munka és a tőke) az addig rossz minőségű termékeket gyártó, elavult ágazati szerkezetű állami szektorból átáramlanak a jobb minőségű termékeket gyártó magánszektorba. A reallokáció egyik kiemelten fontos következménye a központi tervező eltűnése okozta zavar, a *dezorganizáció*. Blanchard úgy tudja, hogy a szocialista rendszerben a „vállalatoknak jellemzően minden alapanyagra egy beszállítójuk, minden késztermékre csak egy vásárlójuk volt. Egy ilyen szerkezet könnyen okoz zavart a termelésben: a termelés leállhat, ha az egyetlen beszállító bármilyen okból nem szállít. Tervgazdaságban a legtöbb ilyen probléma elkerüléséhez elegendőnek bizonyult a központi tervező léte: fenyegetések és juttatások segítségével a tervező többnyire rá tudta venni a cégeket, hogy az árukat leszállítsák. Amint a központi tervező eltűnt, ezek a problémák előtérbe kerültek, ami leállások sorozatához vezetett a termelésben és a kereskedelemben. Ezt a jelenséget általánosan *dezorganizációnak* nevezhetjük.” (47–48. old.)

Az átmenet magyarázatához a mikroszerkezet változásait is célszerű bekapcsolni a vizsgálódásba. Az addig túlzottan nagy méretű, kis számú és túlzott vertikális integrációval jellemezhető (és jórészt magántulajdonba került) vállalatokat át kell alakítani: „Új termékszerkezetet kell kialakítaniuk, be kell zárniuk azokat az üzemeket, amelyekre többé már nincs szükség, és az ezekben dolgozó munkásokat el kell bocsátaniuk. Csökkeneniük kell a munkaerő-felesleget, és

le kell cserélniük azokat a vezetőket, akiknek a szakképzettsége nem felel meg egy piacgazdasági vállalat vezetéséhez. Pótolniuk kell tőkeállományuk nagy részét vagy legalábbis a berendezések többségét.” (59. old.)

AZ ALKOTÓELEMEK VIZSGÁLATA

Mielőtt felállítanák, tesztelnék és módosítanák a modelljeiket, a makroökonomiai elemzők nem ritkán rejtett, közvetett szociológiai, gazdaságpolitikai megfontolásokkal egészítik ki a „tisztá”, kvantitatív módszerekkel nyert vizsgálati eredményeket. Blanchard is ezt az utat járta az alkotóelemek vizsgálatában. Mint kijelenti: „a könyvben nem a makrogazdasági (monetáris, illetve fiskális) politika szerepére helyezem a hangsúlyt. Ennek oka kettős. Egyrészt úgy gondolom, hogy a kibocsátás alapvető, *U* alakú változása a vizsgált országokban nem elsősorban a makropolitika következménye. Másrészt pedig – annak ellenére, hogy egyes vélemények szerint a megszorító politika volt felelős a kibocsátás visszaeséséért, mások szerint viszont éppen a stabilizáció jelentette a kulcsot a fellendüléshez – úgy érzem, hogy az átalakuló gazdaságok esetében még távol vagyunk a makropolitika hatásainak megértésétől.” (36. old.)

Az alkotóelemek vizsgálata során mégis arra a megállapításra jut, hogy az állami vállalatok alkalmazkodását, az alkalmazkodás sebességét mind az öt országban jelentősen befolyásolta a kemény, megkeményedő költségvetési korlát. Rövid idő alatt megszűnt vagy csak néhány vállalatra korlátozódott ugyan a szorult helyzetű állami vállalatok megmentése költségvetési segítséggel (ezt jelenti esetünkben a költségvetési korlát megkeményedése), ám a „nyereség nagy része a vállalatok dolgozóihoz került” (75. old.), amit Blanchard a vállalatok és a kormány közötti hatalmi viszony átalakulásával magyaráz: „A pénzügyminisztériumnak azonban a cégek megfigyeléséhez sem szaktudása, sem szándéka nem volt. Így ha nem létezik valódi tulajdonos, miért kellene valódi nyereséget kimutatni? Miért kellene nyereségadót fizetni?” (76. old.) Az adókerülés segíthette a túlélést, ám „[m]ihelyt a költségvetési

korlát keményedett, a cégeknek a foglalkoztatás és a munkanélküliség közötti átváltással kellett szembenézniük” (88. old.).

A minden vállalatra kiterjedő (makroökonómiai) magyarázatot a vállalatok belső és külső piaci és hatalmi viszonyait figyelembe vevő elemzés finomítja. Ebből kiderül, hogy „[a] bérek viszonylag nagyobb visszaesését inkább elfogadták a nagyobb megrázkódtatást elszenvedő vállalatokban. Az attól való félelem azonban, hogy a nélkülözhetetlen dolgozók átáramlanak a magánszektorba, határt szabott a bérek mérséklésének. Ezért a foglalkoztatás csökkent ugyan, de nem ért el a bennfentesek belső magjához, így a vállalatokban maradt felesleges munkaerő.” (88. old.)

A kilencvenes évek elején folytatott diskurzus fontos része volt az állami vállalatok átalakulási képességéről kialakult vita. Korántsem Blanchard fedezte fel, amit erőteljesen hangsúlyoz, hogy célszerű megkülönböztetni egymástól a túlélést szolgáló alkalmazkodást és a stratégiai váltást. Azokkal ért egyet, akik szerint „az állami vállalatok (és itt az állami vállalatokra privatizáció előtti állapotukban gondolok) nem kezdtek bele átfogó és mély átalakulásba” (90. old.). Ugyanis nem rendelkeztek elegendő bevontható vagy felhalmozott tőkével, és vezetőik rendszerint nem tudták elnyerni a vállalat bizonytalan jövője miatt aggódó munkások és alkalmazottak (a bennfentesek) támogatását sem.

A szerző itt újabb hatalomfüggő tényezőt kapcsol be az elemzésbe. A gazdaság teljesítményét az átalakuló országokban jelentősen befolyásolta, hogy milyen privatizációs technikákat használtak. Ugyanis „a bennfentes tulajdonú vállalatok az állami vállalatokhoz viszonyítva nagyobb, az új magáncégekhez viszonyítva kisebb mértékű átalakulást hajtanak végre. Az állami vállalatokkal összehasonlítva kevésbé függenek a minisztériumoktól, az új magánvállalatokkal összehasonlítva pedig kevésbé hangolódtak rá a piacra.” Másrészt: „a bennfentes tulajdonlás csak részben oldja meg a problémát, az újbóli értékesítés kérdése kulcsfontosságúvá válik.” (98. old.)

Egy átvett és gondosan a tárgyhoz illesztett modell segítségével Blanchard arra a nem meglepő következtetésre jut, hogy elsősorban az újbóli értékesítés intézményeinek, jogi környezetének fejlesztése csökkentheti a rossz hatékonyságú, bennfentes tulajdonban levő vállalatok számát.

Az alkotóelemek vizsgálata egy újabb, nem várt folyamat okainak felderítésével zárul. Miért nem jött létre a szocializmus utáni gazdaságban élénk munkaerőpiac, miért kicsi a munkanélküliségbe, illetve a munkanélküliségből történő áramlás? Miért, hogy „a legtöbb országban a munkanélküliek állománya pang, és a hosszú távú munkanélküliség emelkedik?” (103. old.).

A reallokáció igen gyors volt – szektorok, vállalatok zsugorodtak vagy lettek. „A szektorok közötti magas áramlás azonban nem feltétlenül jelenti egyidejűleg a munkások magas bruttó áramlását.” (103. old.) „Miközben a munkahelyek megszűnése meredeken emelkedett, ezt kiegyenlítette a munkavállalói felmondások számának visszaesése.” (103–104. old.)

Ha ehhez hozzávesszük a munkanélküliek „különösképpen bőkezű” segélyezését, még jobban érthető lesz a munkaerőpiac sajátos mozgása. Ezzel elegánsan zárul a kör: mindez részben megmagyarázza, hogy „a dolgozók miért elleneztek általában az állásukat veszélybe sodró intézkedéseket, például a privatizációt és a vállalatok átalakítását” (109. old.).

AZ ALKOTÓELEMEK ÖSSZEILLESZTÉSE (A MODELL)

A makroökonómiai elemzés szokásos munkarendjének megfelelően az alkotóelemek vizsgálatát az összeillesztés, a modellezés követi. A modell alapváltozatának középpontjában „az új magánszektor növekedése, az állami szektor vállalatainak átalakulása és a munkanélküliség közötti kölcsönhatások állnak” (111. old.).

Blanchard a matematikai apparátus felállítására, működtetése után modellje első felét így összegzi: „A magánszektor munkahelyteremtése a profitrátától függ, amit viszont részben a bér befolyásol. A bér a munkanélküliség csökkenő függvénye, így – a többi té-

nyező változatlanlansága mellett – magasabb munkanélküliség több munkahely létesítéséhez vezet a magánszektorban.” (120. old.) Modelljének második fele pedig az az állítás, hogy „[a]z állami vállalatok átalakításának következményeként a kibocsátás és a munkanélküliség is növekszik. Az átalakításról szóló döntést többek között a munkapiac befolyásolja: minél magasabb a munkanélküliségi ráta, annál valószínűtlenebb, hogy sor kerül az átalakításra (122. old.).

Ezek után Blanchard összeilleszti a modell két felét. A teljes modellből levont következtetései közül talán az a legizgalmasabb, hogy az átalakulás nehezen kideríthető hosszúságú első felében a két fél modell nagy valószínűséggel egymás ellen hat, és csak a második szakaszban fejtik ki együtt a remélt pozitív hatásokat: „Ha a munkanélküliség U' [egy kritikus szint – L. M.] felett van, akkor egészen addig nem alakítják át a vállalatokat, amíg a magánszektor munkahelyteremtése nyomán a munkanélküliség le nem csökken az U' szintre. Ennél a pontnál elkezdődik a vállalatátalakítás folyamata, és a gazdaság olyan kiegyensúlyozott pályára kerül, ahol a munkanélküliség az U' állandó értéken marad az átmenet befejeződéséig.” (123. old.) Még élesebben: „Minél magasabb a kiinduló munkanélküliségi ráta, annál erőteljesebben és hosszabb ideig ellenzik a munkások a vállalatok átalakítását, és így annál lassabban növekszik a kibocsátás.” Illetve: „Ha a magánszektor munkahelyteremtése erősebb, akkor rövidebb ideig tart a vállalatátalakítás nélküli első szakasz, és utána az átmenet kiegyensúlyozott pályáján gyorsabban alakulnak át a vállalatok.” (127. old.)

Máris adódik a politikusok számára megszívlelendő tanulság: „Amint a munkanélküliség növekszik, és a magánszektor terjeszkedik, a munkanélküliek és a magánszektorban foglalkoztatottak aránya szintén nő. Így mindkét tényező arra vezethet, hogy a reformok támogatottsága egy ideig csökken, mielőtt a munkanélküliség visszaesésével és a különböző csoportok jólétének növekedésével párhuzamosan megint emelkedni kezd.” (138. old.)

A MÓDSZER KORLÁTAI, AVAGY A FELSZÍNES ISMERETEK

Nem lepődnek meg, ha a türelmes és figyelmes olvasó itt némi csalódással állapítaná meg, hogy az elemzés kifinomult technikáit mesteri módon alkalmazó szerző eléggé lapos, triviális következtetésekre jutott. Bizonyára kevésbé elégedetlenek az átmenetről szóló irodalom rendszeres olvasói. Ők ugyanis tudják, hogy az e tárgyban az elmúlt két évtizedben megjelent tengernyi könyv, elemzés, tanulmány vagy cikk jelentős hányada sajnos nem felel meg a tudományos közlés vagy a szakzerű elemzés alapvető szabályainak. Menthetetlenül keveredik bennük leírás és program, a szabályozási terv és a szabályok által kiváltott hatás. Hozzájuk mérten Blanchard könyve színvonalas olvasmány, mert itt legalább rendre megtudjuk, mire vonatkoznak és milyen határok között érvényesek az állítások. Am ha egy nemzetközi hírű, nagy tekintélyű mester, aki hibátlanul és elegánsan alkalmazza a makroökonómiai elemzés eszközeit, közhelyes és ma már korántsem kikerülhetetlenül fontos következtetésekre jutott, akkor nem a módszerrel van-e baj?

A makroökonómiai elemzés technikái – mint általában a tudományos vizsgálódás módszerei – nem csodaszerek. Korlátaik és előnyeik állandó vita és újraértelmezés tárgyai. Mind ezt figyelembe véve a csalódás fő forrását nem a módszerben, hanem az alkalmazó felszínes történelmi és kulturális ismereteiben vélem felfedezni. Blanchard nem ismerte kellő alaposan a szocialista gazdaság működését. Láttuk, mennyire leegyszerűsítette a tervhivatal gazdaság szabályozó szerepét. Nem keltették fel az érdeklődését sem a tervgazdaság defektusait (pl. Soós Károly Attila: *Terv, kampány, pénz. Szabályozási és konjunkció-raciklusok Magyarországon és Jugoszláviában*. KJK, Bp., 1986.), a hiánygazdaság működését (vö. Kornai János: *A hiány*. KJK, Bp., 1980.) ellensúlyozó módszerek, sem a vállalatok közötti kölcsönös kiegészítések bonyolult hálózatait, vagy az állami vállalatok szociális gondoskodásának, kulturális-oktatási szerepének társadalmi-gazdasági hatásai. Így azután szerinte „az

állami vállalatok sok dolgozója gyakorlatilag véletlenszerűen került az adott vállalathoz” (107. old.).

A formális-hivatalos viszonyokat Blanchard összetéveszti a működéshez szükséges valóságos kapcsolatokkal, amikor abból indul ki, hogy „[a] vállalatoknak jellemzően minden alapanyagra csak egy beszállítójuk, minden késztermékre csak egy vásárlójuk volt” (47. old.). Ilyen feltételezéseken alapul modellje, melyben a homogén magánszektor jobban teljesít, mint a tagolatlan és a hivatalos önképével azonos állami szektor.

Az így kreált modellgazdaságról tett közhelyes állításai azonban nem rongálták meg Blanchard reputációját. Gyors és látványos sikere az átmenetkutatás területén arra utal, hogy napjainkban a közgazdászok karrieresélyeit többnyire nem történelmi, kulturális tudásuk, hanem sokkal inkább a tudományos élet befolyásos intézményeiben elfoglalt pozíciójuk befolyásolja.

LAKI MIHÁLY

Fertő Imre: Az agrár- kereskedelem átalakulása Magyarországon és a kelet-közép- európai országokban

*Magyar Tudományos Akadémia Köz-
gazdaságtudományi Intézet, Budapest,
2006. 160 old.*

Fertő Imre a magyarországi agrárgazdasági kutatás nemzetközileg elismert képviselője. Ebben a könyvében a legújabb elméleteket és módszertant alkalmazva, a BUKSZ hasábjain bemutatott előző könyvéhez (ld. Stefan Bojnec recenzióját Fertő Imre *The Agri-Food Trade between Hungary and the EU* című könyvéről. BUKSZ,

2006. tél, 379–380. old.) képest négy fontosabb irányban lépett tovább. 1. Az EU-val folytatott magyar agrárkereskedelem vizsgálatát több alternatív piacra terjesztette ki (világpiac, fejlett országok, fejlődő országok, kelet-közép-európai országok piaca). 2. Meghosszabbította a kutatások időtartamát az 1992 és 2002 közötti periódusra. 3. A hazai agrárkereskedelem teljesítményét az Európai Unióhoz csatlakozó posztzocialista országokkal is összehasonlítja. 4. Külön fejezet szentel a „sima alkalmazkodás hipotézise” empirikus tesztelésére, amit korábbi könyvének végén még kutatási célként fogalmazott meg.

A hazai agrár-közgazdasági elemzések döntő többségében a kutatási kérdések, problémák nem kapcsolódnak semmilyen elmélethez, megállnak a jelenségek felszíni leírásánál. Például megállapítják, hogy csökkent vagy növekedett a termelés, de az okokat nem keresik, s csak legritkább esetben használnak komolyabb statisztikai vagy ökonometriai módszereket. Az agrár-közgazdaságtan főáramának módszertani és közlési szabályait követő Fertő írásait mindennek az ellenkezője jellemzi.

Könyve két ponton is kapcsolódik a nemzetközi irodalomhoz. Egyrészt csatlakozik a posztzocialista országok mezőgazdasági átalakulásáról szóló kutatásokhoz, noha ezek furcsa módon nem mutatnak kellő érdeklődést a mezőgazdasági kereskedelem kérdései iránt. Másrészt Fertő a nemzetközi agrárkereskedelemmel foglalkozó szakértőknek és tudósoknak az alapkérdésekkel foglalkozó kisebbségéhez tartozik. Azt kutatja és elemzi, hogy a nemzetközi kereskedelem elméletének különböző irányzatai tesznek-e felhasználható, releváns állításokat a mezőgazdasági külkereskedelem magyarázatához. Az agrárkereskedelemmel foglalkozó bevett irodalom ugyanis inkább politikai tényezőket vizsgál. Többnyire azt, hogy az agrárkereskedelem liberalizálása, az agrárprotekciónizmus csökkenése hogyan hat a világpacra és a legfontosabb agrárkereskedelmi szereplők helyzetére. Fertő munkái csak látszólag kapcsolódnak ehhez az irányzathoz, mivel a vonatkozó szerzők többségétől eltérően ő az elmélet felől kö-